

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄
ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ, ΣΤΕΡΕΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Πίν. 281 - 284)

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐξετέλεσε δι' ἰδίων αὐτῆς ἐιδικῶν τεχνιτῶν τὰς κάτωθι ἐργασίας ἀναστηλώσεως, στερεώσεως καὶ συντηρήσεως ἀρχαίων.

1. Εἰς τὴν **Μονὴν Ὁσ. Λουκᾶ Φωκίδος** κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ Γεν. Γραμματέως καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα:

α) Συνεπληρώθη διὰ τοῦ ψηφωτοῦ τῆς Ἑταιρείας Δ. Σκόρδου ὁ κατὰ τὸ 1964, χάριν στερεώσεως τοῦ ἐν τῷ βορείῳ σταυροθλίῳ ψηφιδωτοῦ τῆς Παναγίας ἀριστεροκρατούσης, ἀφαιρεθεὶς χρυσοῦς κάμπος, ἀφεθέτος ἀκαλύπτου μικροῦ μόνον τμήματος αὐτοῦ, ἔνθα εἶχεν ἐμφανισθῆ σημαντικὸν κουφικὸν κεραμοπλαστικὸν κόσμημα (0.19×0.35 μ.) μαρτυροῦν ὅτι ὁ ὀπισθεν τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῖχος ἀνῆκεν εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ δυτικῆ τοῖχου τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας. Οὕτω ἡ ψηφιδωτὴ παράστασις τῆς Παναγίας ἀνέκτησε τὴν προτέραν αὐτῆς μορφήν καὶ λάμπιν.

Ἀπομένει ἤδη νὰ ἐπανατοποθετηθῶσι καὶ αἱ κάτωθεν τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Παναγίας μεγάλαι πλάκες τῆς ὀρθομαρμαρώσεως, αἵτινες ἐκάλυπτον τὴν πρὸ πενταετίας ἀποκαλυφθεῖσαν σημαντικὴν τοιχογραφίαν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Αἱ πλάκες αὗται ὅμως δὲν πρέπει ἐφ' ἐξῆς νὰ εἶναι σταθεραὶ ἀλλὰ, τοποθετούμεναι ἐντὸς ἀφανοῦς μεταλλικοῦ πλαισίου, δίκην θυροφύλλων, νὰ ἀνοίγουν καὶ νὰ κλείουν, ὥστε νὰ δύναται ὁ ἐπισκέπτης νὰ βλέπῃ τὴν τοιχογραφίαν χωρὶς καὶ νὰ ἀπογυμνοῦται ὁ τοῖχος ἀπὸ τὴν ὀρθομαρμάρωσιν αὐτοῦ.

β) Ἐπειδὴ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν εἰσέδουν ὄμβρια ὕδατα ἐκ τοῦ βορείου μέρους τοῦ τρούλλου εἰς τὸ κάτωθεν σταυροθλίον, ἐπεσκευάσθη καὶ συνεπληρώθη καταλλήλως ἡ φθαρεῖσα τοιχοποιία τῶν παραθύρων τοῦ τρούλλου καὶ ἐκλείσθησαν ὅλοι οἱ ἄρμοι τῆς βορείου πλευρᾶς δι' ἰσχυρᾶς σιμεντοκονίας. Ἐπεσκευάσθη ἐπίσης εἰς τινὰ σημεῖα καὶ ἡ κεράμωσις τοῦ καθολικοῦ καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας καὶ ἀντικατεστάθησαν, φθαρεῖσαι ὑπὸ τοῦ παγετῶνος, περὶ τὰς 300 κεράμους τῆς ἀναστηλωθείσης Τραπέζης. Ἐστερεώθη τέλος ἐτοιμόρροπος θόλος παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς ἀνοικτῆς στοᾶς τοῦ καθολικοῦ, συνεπληρώθησαν τὰ πεζούλια τῆς μεγάλης λιθίνης ἐξωτερικῆς κλίμακος καὶ ἐκαθαρίσθη ὅλος ὁ περίξ τοῦ ναοῦ χώρος.

2. Ἐν **Ἀμφιπόλει** ἐστερεώθησαν διὰ τοῦ ψηφωτοῦ Δ. Σκόρδου καὶ ὑπὸ

τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος Ε. Στίκα τὰ ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1968 ἀποκαλυφθέντα χριστιανικὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα (Ἔργον 1967, σ. 54 κέ.).

3. Ἐν **Νικοπόλει** ὁ αὐτὸς ψηφωτῆς εἰργάσθη εἰς τὴν στερέωσιν τῶν μαρμαροθετημάτων τῆς βασιλικῆς Δ (Ἀσυρμάτου).

4. Ἐν **Ἀθήναις** ὁ αὐτὸς ψηφωτῆς ἐστερέωσε ψηφιδωτὰ τινὰ δάπεδα τοῦ ἐντὸς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ ὡς καὶ ἄλλα τινὰ τμήματα ρωμαϊκῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων.

5. Ἐν **Μυστρᾷ** ἐστερέωθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρα: ὁ πύργος καὶ ἡ καμὰρα εἰσόδου εἰς τὸ κάστρον τοῦ Βιλλαρδουίνου, τμήματα οἰκίας ὑπεράνω τῆς Μονῆς τῆς Παντανάσσης καὶ σποραδικὰ τμήματα τοίχων οἰκιῶν ἀνά τὸν χῶρον τοῦ Μυστρᾶ.

6. Ἐν **Μεσσήνῃ** διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἐταιρείας Χαρ. Σφακιανᾶκη καὶ ὑπὸ τὰς ἐπὶ τόπου ὀδηγίας τοῦ Γεν. Γραμματέως: α) ἀποκατεστάθησαν εἰς τὴν κατακόρυφον αὐτῶν θέσιν οἱ ἀποκλίναντες αὐτῆς ὀρθοστάται τοῦ διαμερίσματος Ν (πίν. 281) τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀγορᾶς. β) Ἀποκατεστάθη δι' ἀναρτήσεως ἀπὸ κρυφίας σιδηρᾶς δοκοῦ τὸ τεθραυσμένον ὑπέρθυρον τῆς ὑπὸ τὸ Σεβάστειον πυλίδος τοῦ ὀπισθίου τοίχου τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς αὐλῆς (πίν. 282). γ) Τοῦ αὐτοῦ τοίχου ἐπανετοποθετήθησαν ἱκανοὶ λίθοι τῆς στέψεως, ὧν ἄλλοι μὲν εἶχον καταπέσει, ἄλλοι δὲ προεξερέμαντο ἐπικινδύνως. Τὴν τελικὴν ὄψιν τοῦ τοίχου δεικνύει ὁ πίναξ 122α. δ) Εἰς τὸν νεωστὶ ἀποκαλυφθέντα ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς ναὸν ἀνεστηλώθησαν τρία τεμάχια τοῦ κυματιοφόρου τοιχοβάτου τοῦ σηκοῦ, ἐφ' ὧν ἐτοποθετήθησαν δύο ὀρθοστάται (πίν. 283). Ἀνεστηλώθησαν ἐπίσης καὶ οἱ ὀρθοστάται τῆς δυτικῆς ἐξέδρας (πίν. 284α).

Τελευταία σημαντικὴ ἐργασία, ἣτις ἐγένετο ἐφέτος ἐν Μεσσήνῃ, ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Χ. Σφακιανᾶκη, συμφώνως πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Πολ. Μηχανικοῦ Ἄν. Πάστρα, γενομένη ἐπιμελῆς διανοίξις νέας κοίτης (πίν. 284β) διὰ τὸν διὰ μέσου τῆς «Ἀγορᾶς» ἄλλοτε διερχόμενον χεῖμαρρον, τοῦ ὁποίου ἐφέτος ἀπεμακρύνθησαν ὅλα τὰ στηρίζοντα αὐτὸν χῶματα (βλ. ἀνωτέρω σ. 103). Ἡ νέα αὕτη κοίτη κατεσκευάσθη ὡς εὐρύχωρος χάνδαξ βαίνων δυτικῶς καὶ παραλλήλως πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἀποχετευτικὸν ἀγωγὸν (ἀνωτ. σ. 99, εἰκ. 1,ο,ο) εἰς ἀπόστασιν 30 περίπου μ. ἀπ' αὐτοῦ, ἐκτείνεται ὅμως εἰς μῆκος πολὺ μεγαλύτερον ἐκείνου πρὸς τὰ ἀνάτη. Ἡ κατασκευὴ τοῦ νέου χάνδακος ὑπῆρξεν ἐπίπονος, ἀπῆτησε δέ, λόγω τῆς σκληρότητος τοῦ πετρώματος εἰς τὸ ὁποῖον ἠνοιχθῆ, καὶ τὴν χρησιμοποίησιν ἐκρηκτικῶν ὑλῶν. Εὐτυχῶς ἡ διανοίξις τοῦ χάνδακος δὲν προσέκρουσεν ἐπὶ ἀρχαίων λειψάνων, πλὴν ἐνὸς ἀκτερίστου, πολὺ μεταγενεστέρου τάφου (βλ. ἀνωτ. σ. 116 κέ.).

Κατὰ τὰς ἐπελθούσας περὶ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου βροχᾶς ὁ νέος χάνδαξ ἐλειτούργησεν ἄριστα, ἀπάγων ἔξω τῆς «Ἀγορᾶς» ὅλα τὰ ἐκ τῆς ὑπερθε

κλιτύος κατερχόμενα ὕδατα, ἅτινα ἄλλοτε κατέκλυζον τοὺς ἀνασκαφέντας χώρους.

7. Ἐν Ἄνδρῳ ἐκαθαρίσθησαν καὶ συνεκολλήθησαν διὰ τοῦ εἰδικοῦ ἐμπείρου συγκολλητοῦ τῆς Ἑταιρείας Ζ. Κανάκη τὰ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Καθ. Ἀλ. Καμπίτογλου γενομένων ἀνασκαφῶν τῆς Ζαγοράς ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα (βλ. ἀνωτ. σ. 135 κέ.).

8. Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀποκατεστάθησαν διὰ τοῦ αὐτοῦ συγκολλητοῦ τὰ ὑπὸ τῆς ὕψηγ. Χρ. Καρδαρᾶ εὑρεθέντα πῆλινα εἰδῶλια, χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα τῆς ἐν Ψωφίδι ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης (βλ. ἀνωτέρω σ. 73 κέ.).

9. Ἐν Θήβαις ὁ αὐτὸς συγκολλητὴς ἐνήργησε τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συγκόλλησιν νεωστὶ εὑρεθεισῶν προϊστορικῶν τοιχογραφιῶν.

10. Ἐν Θήρᾳ ὁ αὐτὸς συγκολλητὴς εἰργάσθη ἐπὶ πεντάμηνον εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συγκόλλησιν ἀγγείων καὶ τὴν ἀποκόλλησιν μεγάλου ἀριθμοῦ τοιχογραφιῶν, εὑρεθεισῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ καθηγ. Σπ. Μαρινάτου (βλ. ἀνωτ. σ. 147).

11. Ἐν Νάξῳ ὁ αὐτὸς συγκολλητὴς εἰργάσθη εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πηλίνων ἀγγείων μυκηναϊκοῦ τάφου εὑρεθέντος εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ καθηγ. Ν. Κοντολέοντος.

12. Ἐν Ἀρχαίᾳ Κορίνθῳ ἀπετοιχίσθησαν αἱ τοιχογραφίαι ὑπογείου νεκρικοῦ θαλάμου παρὰ τὸν Μύλον τοῦ Χελιώτη καὶ μετεκομίσθησαν εἰς τὸ παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Κεντρικὸν Ἐργαστήριον Συντηρήσεως. Λεπτομερῆ ἔκθεσιν περὶ τοῦ ὑπογείου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν βλ. σ. 121 κέ.

13. Εἰς τὴν Λευκάδα συνεχίσθησαν καὶ ἐπερατώθησαν διὰ συνεργεῖο τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου Συντηρήσεως ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ καθ. Δ. Πάλλα αἱ ἐργασίαι ἀποτειχίσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ὀδηγητρίας. Ἄπαντα τὰ ἀποτειχισθέντα τμήματα ἐκομίσθησαν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Κεντρικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου πρὸς περαιτέρω ἐπεξεργασίαν.

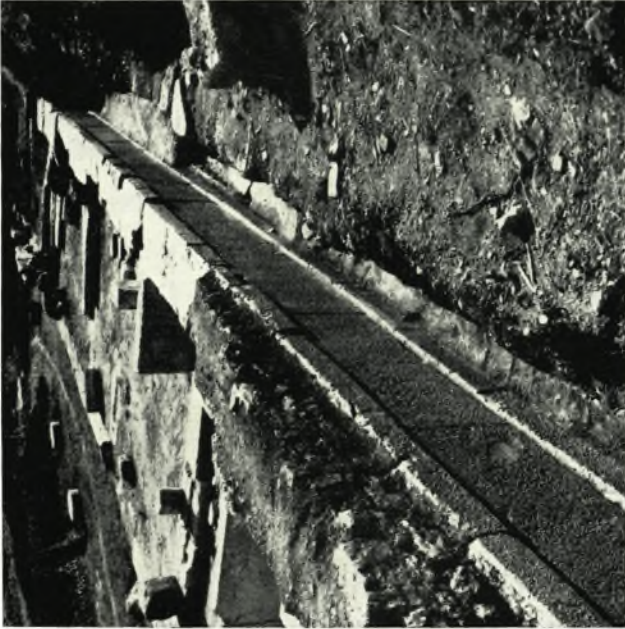
14. Ἐν Κρήτῃ ἐγένετο διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας Χ. Σφακιανᾶκη ἡ περιφράξις τῶν βασιλικῶν Ἀγ. Νικολάου καὶ Καστρίου Χερσονήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

(Πίν. 285)

Ἡ πέρυσιν ἀρξαμένη, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, οἰκοδομὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Μεσσήνης συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου καὶ ἐντεῦθεν. Ὁ πέρυσι κατασκευασθεὶς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκο-

β. Οί ὀρθοστάται τῆς ἔναντι εἰκόνας μετὰ τὴν ἐπαναφορὰν
των εἰς τὴν καταζορύφον θέσιν.

α. Οἱ ἀποκλίναντες τῆς καταζορύφου αὐτῶν θέσεως
ὀρθοστάται τοῦ διμερείσματος Ν τῆς («Ἰγορῆς»).

α. Τὸ τεθραυσμένον ὑπερθύρον τῆς ὑπὸ τὸ Σεβάστειον Πυλίδος.

β. Ἡ ὑπὸ τὸ Σεβάστειον πυλῖς μετὰ τὴν τελείαν ἀποκάλυψιν αὐτῆς καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ὑπερθύρου της.

Ἀποψις τῆς κρηπίδος τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ ἀναστηλωθέντος κυματοφόρου τοιχοβάτου καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ὀρθοστατῶν τοῦ σηκοῦ.

α. Οί αναστηλωθέντες ὀρθοστάται τῆς δυτικῆς ἐξέδρας.

β. Ὁ ἀνοιχθεὶς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ διαρρέοντος τὴν «Ἄγορᾶν» γειμάρρου νέος ἀποχετευτικὸς χάνδαξ.